Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej

Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 60
Warszawa 2025
Article No. 3409

Citation:
Stempel-Gancarczyk, K. (2025). Mitologizacja utraconych ziem rodzinnych w relacjach przesiedleńców z Kresów południowo-wschodnich zamieszkałych na terenie zachodniej Polski jako element pracy biograficznej. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *60*, Article 3409. https://doi.org/10.11649/sfps.3409

DOI: 10.11649/sfps.3409

Karina Stempel-Gancarczyk
(Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków)

Mitologizacja utraconych ziem rodzinnych w relacjach przesiedleńców z Kresów południowo-wschodnich zamieszkałych na terenie zachodniej Polski jako element pracy biograficznej

1. Wstęp

Uznawany za prekursora badań pamięci[1] Maurice Halbwachs twierdził, że dzięki pewnym złudzeniom dotyczącym przeszłości większość ludzi żywi przekonanie, iż świat jest mniej barwny i mniej interesujący, niż był dawniej (Halbwachs, 1925/2022, s. 179), a ponieważ wiele faktów z przeszłości zostałoby zapomnianych, gdyby człowiek nie dzielił wspomnień o nich z innymi ludźmi, oprócz pamięci indywidualnej można wyróżnić pamięć zbiorową, definiowaną i kształtowaną przez teraźniejszość oraz dokonującą nieustannej selekcji wspomnień w kontekście chwili obecnej (Halbwachs, 1925/2022, s. 416).

Badania pamięci rozwinęły się w wieku XX, a pogłębione zainteresowanie tym tematem odpowiadało dynamice zmian społecznych na świecie. Wielu badaczy dostrzegło korelację pomiędzy rosnącym lękiem przed przyszłością a coraz większym

[1] Termin „badania pamięci", przyjęty w niniejszym artykule, jest jednym z kilku funkcjonujących w polskiej literaturze (obok np. pamięcioznawstwa, pamięciologii, studiów nad pamięcią, studiów pamięciowych czy badań nad pamięcią). Został on zaproponowany przez M. Saryusz-Wolską (Saryusz-Wolska, 2020, s. 15; por. także Erll, 2011/2018, ss. 12–13, przyp. 3).

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2025.
Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences
[Wydawca: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk]

zainteresowaniem minionym czasem. Rozwój refleksji poświęconej pamięci łączył rozmaite dziedziny nauki, media i dyskursy publiczne, jednak na kształt współczesnej „kultury pamięci" najsilniej wpłynęło doświadczenie Holokaustu oraz sposobów przepracowania związanej z nim traumy (Assmann, 2013; Erll, 2011/2018, ss. 11–30).

Astrid Erll nazywa pamięć „tworem dyskursywnym" i pojęciem „zbiorczym" (Erll, 2011/2018, s. 20) – tak wiele definicji pamięci pojawiło się w dyskursie naukowym i tak różnie funkcjonuje ono w rozmaitych kontekstach. Do jednego z proponowanych w polskiej literaturze naukowej podziałów pamięci – na pamięć zbiorową (oficjalną), pamięć społeczną zbiorowości oraz pamięć jednostek (Szacka, 2000, s. 14) – odwołuje się Kaja Kaźmierska, wprowadzając w swojej książce *Biografia i pamięć* pojęcie pracy biograficznej (za Anselmem Straussem, *biografical work*), które oznacza „podjęcie wysiłku interpretacji doświadczeń biograficznych w odniesieniu do własnej tożsamości, obrazów siebie, zachowań, podejmowanych bądź nie aktywności itp." (Kaźmierska, 2008, s. 29). Najważniejszym celem każdej jednostki, zdaniem badaczki, zawsze jest osiągnięcie poczucia ciągłości tożsamości, a prowadząca do niego praca biograficzna trwa całe życie, ze szczególnym natężeniem w okresach, gdy owa spójność zostaje znacząco zaburzona.

Obrazy utraconych ziem rodzinnych we wspomnieniach przesiedleńców z Kresów południowo-wschodnich, zamieszkałych po II wojnie światowej w zachodniej Polsce, są językowym świadectwem przeżytych wydarzeń i jako takie mogą stanowić przedmiot analizy socjolingwistycznej w kontekście badań pamięci. Punktem wyjścia są w niej relacje indywidualne, jednakże wnioski odnoszą się do poziomu pamięci zbiorowości, a wykorzystywana w socjolingwistyce metoda biograficzna (Kłoskowska, 1996) pozwala na odniesienie wypowiedzi autobiograficznych jednostek do procesów historycznych i społecznych, których były uczestnikami.

Treści źródłowe stanowi materiał pozyskany w czasie badań prowadzonych pod kierunkiem Władysława Paryla[2] w latach 1991–2006[3], zredagowany i przedstawiony w trzytomowej serii *Z Kresów wschodnich na zachodnie. Relacje przesiedleńców z komentarzem językowym* (Czarnecka i in., 2021; Czarnecka, Dzięgiel,

[2] Władysław Paryl (1932–2010) był dialektologiem, nauczycielem akademickim i pedagogiem związanym z Uniwersytetem Wrocławskim. Badał język polskich przesiedleńców ze Wschodu na Ziemie Zachodnie, a zebrane przez niego i jego studentów materiały stały się podstawą dalszych opracowań naukowych (m.in. Czarnecka i in., 2021, 2025; Czarnecka, Dzięgiel, & Ławrynow, 2023; Paryl & Mieszczankowska, 2004).

[3] W tych latach pozyskano wywiady stanowiące bazę źródłową bądź ukończono powstałe na podstawie pozyskanych materiałów prace magisterskie (por. Czarnecka i in., 2021, 2025; Czarnecka, Dzięgiel, & Ławrynow, 2023).

& Ławrynow, 2023; Czarnecka i in., 2025). Wywiady zawarte w publikacji obejmują wypowiedzi ponad stu osób pochodzących z 27 miejscowości znajdujących się na terenach, które w okresie międzywojennym były wschodnimi województwami polskimi: tarnopolskim, lwowskim, stanisławowskim i wołyńskim.

Relacje przesiedleńców obejmują wspomnienia dotyczące m.in. życia na Kresach przed wojną i po jej rozpoczęciu, używanych języków, relacji międzyetnicznych, religii, obrzędowości, zajęć gospodarskich, przesiedleń i życia po wojnie na ziemiach zachodniej Polski. W trakcie rozmów z informatorami wykorzystywano m.in. *Kwestionariusz* K. Dejny (Dejna, 1987), ale nie stosowano jednorodnego zestawu pytań. Wywiady, częściowo standaryzowane, zostały nagrane, a następnie przetranskrybowane. Bardzo często rozmowy wykraczały poza założony schemat i to właśnie te fragmenty zawierają nierzadko największy ładunek emocjonalny i stanowią świadectwo żywej materii pamięci[4]. Wywiad jest domeną interakcji – jako tego typu badanie jakościowe zależy od kontekstu, a naczelnym celem tej metody badawczej jest zebranie „bogatych danych" (Charmaz, 2006/2009, s. 24). Cenne informacje zgromadzone w relacjach pozwalają wysnuć wnioski dotyczące funkcji mitologizacji przeszłości i odnieść je do wybranej grupy przesiedleńców.

2. Baza źródłowa

Po zakończeniu II wojny światowej i po zmianach granic w Europie Polacy zamieszkujący przed 1939 rokiem wschodnie województwa II Rzeczypospolitej znaleźli się w granicach ZSRR. Na mocy umowy międzypaństwowej zorganizowano przesiedlenia z Kresów Wschodnich, które odbyły się w latach 1945–1946, a następnie 1956–1957 (pierwsze, niezorganizowane odgórnie przesiedlenia miały miejsce już w roku 1944). Uznano, że osadnicy z południa powinni trafić na zachodnie ziemie Polski, a z północy – na obszar Prus Wschodnich i Pomorza Szczecińskiego. Mieli oni zająć tereny opuszczone po zmianie granic przez ludność niemiecką. Przesiedleniom towarzyszył chaos i brak nadzoru, wskutek czego ludzie docierali na miejsce w bardzo trudnych warunkach, zdezorientowani i często chcący jak najszybciej powrócić na Kresy (Ciesielski, 1999, ss. 7–10). Historycy szacują, że akcja przesiedleńcza z Kresów południowo-wschodnich do 1946 roku objęła ponad 810 tysięcy

[4] Na temat problemów metodologicznych podczas wykorzystywania tego typu materiałów w badaniach pamięci pisze m.in. A. Czajkowska (2022).

osób, zaś w kolejnej dekadzie, do chwili zakończenia tzw. repatriacji w październiku 1959 roku, łącznie przybyło do Polski około 245 tysięcy osób, w tym ponad 76 tysięcy z Ukraińskiej SRR (por. Hryciuk i in., 2023, ss. 108–113).

W przypadku niejednorodnej grupy przesiedleńców, których relacje zostały zebrane i opublikowane w trzytomowym zbiorze *Z Kresów wschodnich na zachodnie…* charakter wspomnień dotyczących starej ojczyzny zależy przede wszystkim od indywidualnych biograficznych doświadczeń informatorów. Zmiennych, które w takim przypadku należałoby brać pod uwagę, aby wyczerpać wszystkie możliwości badawcze, jest bardzo dużo. Należą do nich m.in.: miejsce pochodzenia i wielkość miejscowości, z których wywodzili się informatorzy, ich wiek w czasie przesiedleń (od dziesięciu do kilkudziesięciu lat), indywidualne wojenne losy jednostek, doświadczenia związane z przesiedleniami, skład narodowościowy danej miejscowości (m.in. to, czy zamieszkiwała ją ludność jednorodna lub niemal jednorodna etnicznie, czy mieszana) i jej charakter[5], relacje międzyetniczne, religie i wyznania, rodzaj i prestiż używanych języków[6], historia miejscowości itd. Czynniki te nie uniemożliwiają jednakże dostrzeżenia i analizy kluczowych wątków pojawiających się w relacjach. Jednym z nich są zawarte we wspomnieniach obrazy starej ojczyzny, ziem utraconych wskutek przesiedleń. Wstępna analiza relacji przesiedleńców pozwoliła dostrzec korelację jakościową[7] – im bardziej homogeniczna pod względem etnosu była miejscowość, z której się wywodzili, tym częściej i chętniej dzielili się pozytywnymi wspomnieniami. Były to też miejscowości, w których rzadziej dochodziło do konfliktów narodowościowych, co również wynika z wywiadów. W niniejszym artykule zdecydowano się zatem wykorzystać materiały pozyskane od osób pochodzących ze społeczności, w których odsetek ludności polskiej wynosił co najmniej 90 procent[8].

---

[5] Por. m.in. rozróżnienie na wsie chłopskie i szlacheckie w pracy *Polszczyzna na Ukrainie* (Dzięgiel, 2003). Więcej na ten temat np. w: Rieger i in. (2002, 2007). Analizę języka przesiedleńców znaleźć można np. w: Zielińska (2013); Augustyniak-Żmuda (2023).

[6] Temu zagadnieniu poświęcony został m.in. artykuł *Nazwa „mowa chachłacka" w relacjach powojennych przesiedleńców ze Wschodu zamieszkałych w zachodniej Polsce* (Czarnecka, Dzięgiel, & Kravchuk, 2023).

[7] Zob. na ten temat artykuł Stempel-Gancarczyk (2025) będący pokłosiem wystąpienia autorki na VII Międzynarodowej Konferencji Naukowej z cyklu *Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym* Komisji Socjolingwistyki afiliowanej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów (Rzeszów, 12–14 września 2024)..

[8] Jako źródło przyjęto dane ze spisu powszechnego z roku 1921 (Skorowidz, 1923a, 1923b, 1923c, 1924), ponieważ nie opublikowano statystyk dla poszczególnych miejscowości ze spisu przeprowadzonego w roku 1931 (por. Czarnecka i in., 2021, 2025; Czarnecka, Dzięgiel, & Ławrynow, 2023).

Wyekscerpowane w myśl tego kryterium relacje z dawnego województwa tarnopolskiego pochodzą od informatorów, którzy zamieszkiwali następujące miejscowości: Boryczówka (767 Polaków, 11 Żydów), Hałuszczyńce (1590 Polaków), Hanaczów (1391 Polaków, 1 Ukrainiec), Kaczanówka (3300 Polaków, 213 Ukraińców), Wicyń (1268 Polaków, 7 Ukraińców, 19 Żydów) i Zniesienie (brak danych z 1921, w roku 1939 mieszkało tam 441 osób – Polacy i kilka rodzin ukraińskich[9]). W województwie lwowskim były to: Różanka (485 Polaków, 29 Ukraińców), Siemianówka (2048 Polaków, 69 Ukraińców i 14 Żydów), Tuligłowy (2066 Polaków). Ze stanisławowskiego brano pod uwagę miejscowości: Łukowiec Wiszniowski (1058 Polaków) i Łukowiec Żurowski (1006 Polaków i 2 Ukraińców), Święty Józef (1384 Polaków, 13 Ukraińców), Wiśniowce[10], zaś z województwa wołyńskiego: Huta Bystrzycka i Bronisławka (260 Polaków, 3 Ukraińców), Myszakowa (318 Polaków, 2 Ukraińców, 6 Niemców, 14 Żydów). Najmłodsza osoba spośród respondentów miała w momencie przesiedlenia 12 lat, najstarsza – 47. Nawet w przypadku miejscowości niemal w stu procentach polskich mieszkańcy najczęściej byli dwu- lub wielojęzyczni, a prestiż używanych języków zależał od wielu uwarunkowań[11]. Łącznie do analizy przedstawionej w niniejszym artykule wybrano 53 wywiady.

3. Relacje przesiedleńców: elementy mitologicznego obrazu przeszłości

W kulturze europejskiej obrazowi utopijnej krainy wypełnionej szczęściem, spokojem i muzyką odpowiada topos Arkadii, który stał się motywem literackim i przez to uzyskał znaczenie symboliczne (Olejniczak, 1992, s. 90). Ową utopijność odnieść można do wspomnień, zwłaszcza dotyczących czasów odległych od teraźniejszości. Można ją także utożsamiać z Halbwachsowskimi „złudzeniami" (Halbwachs, 1925/2022, s. 179) czy „pozłotą wspomnień", dzięki której na dalszy plan schodzą wydarzenia, które niekoniecznie odpowiadają

[9] Por. Czarnecka i in. (2021).

[10] Wiśniowce jako osobna wieś powstała już po spisie powszechnym z 1921 roku. Informacje o tym, że była to miejscowość zamieszkana przez niemal samych Polaków, pochodzą z pracy W. Kubijowicza (Kubiïovych, 1983).

[11] Temu zagadnieniu poświęcony został m.in. artykuł *Nazwa „mowa chachłacka" w relacjach powojennych przesiedleńców ze Wschodu zamieszkałych w zachodniej Polsce* (Czarnecka, Dzięgiel, & Kravchuk, 2023).

arkadyjskiej wizji (Bloch, 1970/1984, s. 20). Między innymi z tego względu procesem równie istotnym jak pamiętanie staje się jednoczesne zapominanie o tym, co nie zgadza się z tym wyidealizowanym obrazem (Assmann, 2013, s. 11).

W pamięci zbiorowej, jak pisze Barbara Szacka, może dokonywać się mitologizacja przeszłości, polegająca na „spontanicznym przekształcaniu postaci oraz wydarzeń przeszłości w bezczasowe wzory i personifikacje wartości, które sankcjonują zachowania i postawy dla życia zbiorowości" (Szacka, 2006, s. 24). W ten sposób narodził się według Roberta Traby m.in. mit Kresów. Po 1989 roku, czyli po zmianach ustrojowych i obaleniu komunizmu, towarzyszył on zjawisku poszukiwania tzw. nowej tożsamości w wielokulturowej Europie Środkowo-Wschodniej. Wtedy właśnie rozwinęły się w tym regionie ruchy „małych ojczyzn", a nowe tożsamości miały tworzyć nowe mity fundacyjne (Traba, 2006, s. 135). Mit Kresów ma swoją genezę w XIX wieku. W klasycznym rozumieniu były to wschodnie obszary Rzeczypospolitej, charakteryzujące się pięknem krajobrazów i idyllą życia w polskim dworze szlacheckim. Pojęcie to zatem od początku było wartościujące i często interpretowano je jako „istotę polskości". Obraz Kresów został ugruntowany w II Rzeczypospolitej. Po II wojnie światowej i zmianie ustroju politycznego Kresy przestały pełnić role „miejsca magicznego", jednakże po 1989 roku mit ten powrócił, także jako wyraz „naturalnej potrzeby zachowania polskiej ciągłości kulturowej" (Traba, 2006, s. 136).

Takie postrzeganie Kresów niewiele ma wspólnego z doświadczeniami przesiedleńców, lecz motyw „utraconego raju" jest obecny również w ich relacjach. Ten rodzaj oglądu minionego czasu wiąże się z nostalgią, która według Bryana Turnera w dyskursie społecznym i kulturowym może przejawiać się jako: 1) poczucie straty, z którym wiąże się tęsknota za zmitologizowaną przeszłością; 2) odniesienie do utraty poczucia ciągłości i pewników moralnych; 3) wyraz utraty indywidualnej wolności i autonomii w warunkach braku autentycznych stosunków społecznych; 4) wyraz odczucia braku (zanikania) autentycznych emocji (Turner, 1987, cyt. za: Kaźmierska, 2008, ss. 76–77).

Nostalgia posiada własną retorykę, co K. Kaźmierska ujmuje w następujący sposób:

> Retoryka nostalgii posługuje się takimi figurami, jak: złoty wiek, schyłek, stopniowy upadek, utwory sielankowe, opowieści o powrocie do domu. Są to zakorzenione w kulturze europejskiej wątki towarzyszące różnym fenomenom kulturowej ekspresji – od mitu, poprzez opowieści biblijne i motywy literackie aż do koncepcji o charakterze historiozoficznym (Kaźmierska, 2008, s. 77).

Mitologizacja przeszłości w analizowanych wywiadach zawartych w trzytomowej publikacji *Z Kresów wschodnich na zachodnie…* odbywa się poprzez porównywanie jej z teraźniejszością, a mityczne „kiedyś" jest zgodnie z retoryką nostalgii wartościowane wyżej. Proces ten odnosi się zarówno do wyidealizowanego obrazu różnych elementów rzeczywistości czy relacji społecznych, jak również do całościowej arkadyjskiej wizji rodzinnej wsi. Jednym z elementów rzeczywistości pozwalającym respondentom na aksjologiczne różnicowanie przeszłości i teraźniejszości jest jakość chleba:

> Co tutaj jak pan kupisz, jak zaraz jesz, panie, to jeszcze, a jak postoi, o do wieczora, panie, to co się z niego zrobi, kwas. […] A tam jak gospodyni piekła w piecu takie krągłe, nazywali bochenki, nie, bochenki, sześ[ć], siedem, to dwa tygodnie się jadło i były jednakowe[12] (M, 1909, Boryczówka, nagrano w Brodowie; Czarnecka i in., 2021, s. 87)[13].
>
> I taki chleb nigdy się nie starzał (M 1915, Łukowiec, nagrano w Lipnicy; Czarnecka i in., 2025, s. 151).

Chleb jako podstawa pożywienia ma znaczenie zarówno symboliczne (por. Kopaliński, 2022, s. 38), jak i konkretne: powinien charakteryzować się wyjątkową jakością, ponieważ to ona decyduje o jakości życia całej rodziny i wspólnoty. Wspomnienia, w których pojawia się tak istotny element rzeczywistości, bywają bardzo szczegółowe. Oprócz jakości, określonej przez czas zachowania świeżości przez chleb, informatorzy potrafią wskazać również na takie cechy jak smak czy zapach:

> I widzisz pan, tamten chlebek jak się piekło, to moja babka mieszka kilometer o… od matki, to my już wiedzieliśmy, w chtórem [którym] domu, u kogo się chleb piecze, nie tylko że u babki, ale ci tam… ci sąsiedzi, to my mówili, w chtórem [którym] domu się chleb piecze, tak pachnął. A teraz się stoi koło piekarni, będziesz pan szed[ł] i nic pan nie wi[e]sz z tego, ty[l]ko widzisz pan, piekarnia, że napisane, i to wszys[t]ko. Tak taki smak był, a teraz ni diabła si[ę] ni[e] można czepić (M 1920, Łukowiec, nagrano w Lipnicy; Czarnecka i in., 2025, s. 151).

---

[12] W cytowanych fragmentach zastosowano uproszczony zapis półortograficzny. Relacje zawarte w zbiorze *Z Kresów wschodnich na zachodnie*, pierwotnie transkrybowane fonetycznym alfabetem slawistycznym, w publikacjach stanowiących bazę źródłową dla niniejszego artykułu zostały zredagowane i zapisane półfonetycznie w celu zachowania cech języka respondentów.

[13] Symbole K i M oznaczają płeć informatora, następnie podany jest jego rok urodzenia, miejscowość, z której pochodzi, oraz miejscowość, w której nagrano wywiad.

Podobnie w relacjach szacowane są inne elementy życia na Kresach, takie jak np. ziemia uprawna czy warunki pogodowe:

> [*Tam była dobra ziemia, prawda?*] No czarnoziem. [*Nie trzeba było jej maścić?*] Tam, tam panu, jak wywióz[ł] obornika, panie, na kawałek ziemi, to nie zagliądał na nio aż za cztery liata. I to nie grubo, bo jak grubo dałeś, to i tak nic nie miałeś s tego. [*I zboża rosły wysokie?*] Tak jak pan, a jak, jak… [*Ale i pogoda była lepsza?*] A różno było, różno było, alie że najpierw te o miesiące, o, czerwiec, maj, no, to tam było, było, były czasy takie, że było ochłodzenie, alie wielie, dzień, dwa dni, no najdalij, no a tu, panie, cały, cały miesiąc, a tam jak był maj, panie, to jak pan wyszed[ł] wieczorem, jak pan mówisz, na majówkę, w koszulie, panie, koszulie. [*To znaczy, że tam jak było lato, to były upały? A zimą z kolei wielkie mrozy, tak?*] A zima jak była, to zima. Było czterdzieści stopni, czterdzieści pięć, no alie, proszę pana, to ja wiedział, że tam zima, zimno, to ja się ubierał na zimno, nie, i było w porządku. A tutaj niby to jes[t] zima, acha, przyciśnie pana, dzień znaczy zimno, trzeba założyć coś, za chwilie, że co… i pan już co, już spotniał, nie, i dostaje szybko, panie, jakieś… [*zaziębienie?*] zaziębienie, o. Tak tu jes[t], a tam była zima, to była zima […]. A tutaj jes[t] zima zdradliwa, i takie samo liato zdradliwe (M 1909, Boryczówka, nagrano w Brodowie; Czarnecka i in., 2021, ss. 86–87).

Pozytywne wartościowanie odnoszone bywa do całych kategorii rzeczy. Należą do nich pokarmy, o których cytowany poniżej rozmówca 2 mówi, że były „nie do porównania" z tymi, które mają do swojej dyspozycji przesiedleńcy w nowych warunkach. I nie ma znaczenia to, że pojawiają się wśród nich np. wędliny, skoro, jak stwierdza ten sam respondent, to „tyl'ko […] wędlina", podczas gdy „tam", w utraconej ojczyźnie, były to „borówki, jagody i grzyby", symbolizujące całe, niedostępne obecnie bogactwo darów natury:

> 1: Tam tak herbaty nie pili jak tutej na śniadanie herbatę. Tam była najwyżej zupa mlieczna rano, to przeważnie, przeważnie, a w obiad to różne. I pierogi przeważnie byli, jak jesienią, to ziemniaczane, takie pierogi z kaszą i z fasolią, i same tak[i]e, ta kartoflia odliana i z serem robili te pierogi i piekli, to przeważnie jesienią, a tak to i ziemniaki, i kliuski, różne różności były, jeszcze liepiej było jak tutej. 2: A, panie, co. To nie do porównania, to nie do porównania. Z masłem zmieszane, do beczek soliło się, panie. Z ziemniakami zjeś[ć] ten ser z ma… tyl'ko pół na pół kiliogram sera kiliogram masła. To się rozbijało w maszynie, taki kręciło się, to się wmieszało, posoliło się, do beczki się składało. Ty[l]ko nieduże beczki, takie małe. 1: Takie beczki, beczułeczki drewniane na post, to już było na post. Borówki smażone. 2: Borówki, jagody i grzyby, panie. Co tyl'ko, a tutaj, panie, co, tyl'ko jedna wędlina […] (1 – K 1927, 2 – M 1929, Huta Bystrzycka i Bronisławka, nagrano w Kuklicach; Czarnecka i in., 2025, s. 258).

Istotną kwestią, podnoszoną przez wielu informatorów, jest także zmiana dostrzegalna w obrębie życia społecznego i relacji międzyludzkich. Również w tym

przypadku we wspomnieniach uwypuklane są przede wszystkim pozytywne aspekty życia społecznego, które następnie konfrontuje się z gorszym „teraz":

> […] teraz ci młodzi to tak patrzą w ten telewizor, w ten komputer, to tego… A my… tam nie było takiego. [*Bo dawniej wszyscy byli bardziej zgrani*…] Tak, jedno z drugim zżyte, zgrane, panie, na… na… na jakimś tam, na organce zagroł, na… na… na pokrywce od tego zabębnił, pod lipą tańczyliśmy jak nie wiem co, bawili się, no to młode, to wszys[t]ko było, to ja to pamiętam, a… a starym no może, ale też było, nie, nie było, tam schodzili się razem, wszys[t]ko tam żyło, tak fajnie było (K 1927, Wiśniowce, b.d.; Czarnecka i in., 2025, ss. 212–213).

Obserwowalne zmiany w relacjach społecznych i międzypokoleniowych uznać można za element uniwersalny, który pojawia się w relacjach i wspomnieniach osób mających bardzo różne doświadczenia biograficzne, niekoniecznie związane z przesiedleniami. W przypadku cytowanych relacji kategorie czasu i przestrzeni są jednak dodatkowo łączone: „kiedyś" nie tylko oznacza czas, w którym życie społeczne toczyło się według zasad wartościowanych jako lepsze niż te obowiązujące „teraz" („dzisiaj"), ale czas ten odnoszony jest do konkretnego miejsca – „tam" reguły dotyczące relacji interpersonalnych i międzypokoleniowych były inne (w domyśle: lepsze) niż „tu":

> Panie, tam dziewczyna to była szanowana, tam chłopak się, panie, tak nie odnosił, jak tu nieraz się słyszy. […] czy dziewczyna, czy chłopak, to tam, to tam, no tam, czy dzień dobry, alie przeważnie to pochwaliony, to się pozdrawiali po katolicku przeważnie, nie tak, nie przeszedł[ł], o, obojętnie przez… koło człowieka starszego, a dzisiaj to jak tam jakiś znajomy, tam to to to powie dzień dobry, a jak nie, jakiś o, to idzie normalnie (M 1925, Zniesienie, nagrano w Iwnie; Czarnecka i in., 2021, s. 321).

> Młodzież była, nie była taka rozpuszczona jak teras. Szanowało się rodziców, nie powiedziało się przez ty, tylko przez wy, to była: tato chodźcie, nie chodź jak teraz (K 1919, Kaczanówka, nagrano w Budzowie; Czarnecka i in., 2021, s. 171).

Nostalgiczne wspominanie minionych czasów pozwala przesiedleńcom na przywołanie obrazów, które zapisały się w ich pamięci m.in. za pośrednictwem wierszy i piosenek opowiadających o miejscu ich pochodzenia. Przykładem może być wiersz o Boryczówce, który według respondentki napisał pracujący we wsi nauczyciel:

> Tam daleko na Podoliu
> leży jar w szerokim poliu,
> tam też nad potokiem stoi
> Boryczówka z chatką moją.

[…]
Wszyscy, co tu żyją z nami,
są dobrymi Poliakami,
tyl'ko pol'ska u nas mowa,
a po rusku ani słowa[14].

Informatorka śpiewa także piosenkę, którą wyjeżdżający Polacy żegnali swoją wioskę:

Nie dlia nas wol'noś[ć] bliska,
nikt nie doczeka z nas,
przed nami przepaś[ć] czarna,
przed nami groźny lias.
O usłysz, Boże wiel'ki,
nasz biedny tęskny głos.
Musimy żegnać niwy
i swój rodzinny kąt.
[…]
O żegnaj, pol'ska wiosko,
kwitnąca kwiatem bzów,
już więcej nie usłyszysz
piosenki pol'skiej słów[15]

(K 1927, Boryczówka, nagrano w Brodowie).

Przeciwstawienie szerokiego pola i niw, miejsca, gdzie znajduje się „rodzinny kąt", „chatka" i kwiaty bzów, czyli metaforycznie ujęta cała dotychczasowa historia Boryczówki i jej mieszkańców, wizji nieznanej przyszłości, symbolizowanej przez leksem „przepaść", uzupełniony dodatkowo o epitet „czarna", to tylko jedna z możliwych płaszczyzn interpretacyjnych. Drugą stanowi zestawienie wersów „tyl'ko pol'ska u nas mowa, / a po rusku ani słowa" (przeszłość) ze stwierdzeniem „już więcej nie usłyszysz / piosenki pol'skiej słów" (przyszłość).

W przypadku Boryczówki, z której pochodzi informatorka cytująca poetycki opis wsi oraz piosenkę śpiewaną przez mieszkańców opuszczających ją w czasie przesiedleń, i kilku innych miejscowości z dawnych województw wschodnich II RP ów wymiar symboliczny stał się również elementem pracy biograficznej innych członków społeczności przesiedleńców oraz ich potomków.

[14] Wiersz w całości liczy dziewięć czterowersowych zwrotek (Czarnecka i in., 2021, ss. 87–88).
[15] Pełny tekst piosenki liczy 26 wersów (Czarnecka i in., 2021, ss. 93–94).

Arkadyjska wizja starej ojczyzny pojawia się na przykład w relacjach publikowanych na stronie internetowej https://boryczowka.pl. Aniela Szczygielska i Stanisław Sierociński w pierwszym akapicie swoich wspomnień piszą m.in. tak:

> Boryczówka to wieś najdroższa wszystkim Boryczowianom. To najukochańsze miejsce na ziemi, to zakątek Podola, drugiego takiego pięknego miejsca nie znajdzie się w świecie. Czy możecie sobie wyobrazić, drodzy czytelnicy, gdzie tak jak w Boryczówce świeci jasno słońce, gdzie występuje tak uroczy błękit nieba, gdzie wieją tak łagodne i ciepłe wiatry z południa, gdzie każdego letniego ranka występują obficie zroszone ciepłą rosą trawy i kwiaty, a powietrze jest tak rześkie, że doprowadza po prostu do zawrotu głowy (Szczygielska & Sierociński, 2017).

Przesiedleńcy z Boryczówki, którzy po 1945 roku osiedlili się na Dolnym Śląsku i Pomorzu, od początku utrzymywali ze sobą kontakty i organizowali spotkania. Z Boryczówki pochodził Jan Mularczyk, stryj scenarzysty Andrzeja Mularczyka, dla którego stał się on pierwowzorem Kazimierza Pawlaka, jednego z bohaterów filmowej serii *Sami swoi*. Inicjatywy podejmowane przez przesiedleńców, a obecnie także ich potomków opisane są na stronie *Sami Swoi z Boryczówki* (https://boryczowka.pl/). 29 czerwca 2024 roku odbył się XXVI Zjazd Boryczowian w Tymowej. Ukazało się również 16 tomów opracowań pod tytułem *„Sami swoi" z Boryczówki*, ostatni w roku 2019.

Mieszkańcy Siemianówki w dawnym województwie lwowskim, którzy trafili na Ziemie Zachodnie, założyli w roku 1989 Siemianowskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne z siedzibą we Wrocławiu – ono także posiada swoją stronę internetową https://siemianowka.wixsite.com/siemianowka). Jego członkowie zajmują się m.in. pomocą rodakom, którzy pozostali w Siemianówce (m.in. dzięki działaniom stowarzyszenia odbudowano kościół pw. Św. Marcina w Siemianówce).

Byli mieszkańcy Wicynia oraz ich potomkowie organizują zjazdy (w dniach 28–30 czerwca 2024 roku odbył się XXVI Światowy Zjazd Wicynian w Nowej Wsi Głubczyckiej), a od 2009 roku wydają „Wicyńskie Zeszyty" oraz są obecni w sieci, m.in. w ramach Klubu Wicynian (oddział szczeciński Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich) (Krupa, 2023).

Szeroko zakrojoną działalność prowadzą także osoby wywodzące się z obu Łukowców (https://burdzyfrancieszek.wixsite.com/zeszyty/zeszyty-lukowieckie), wydając „Zeszyty Łukowieckie" zawierające materiały dotyczące wsi oraz sąsiednich miejscowości kresowych. Od roku 2003 ukazało się już 19 tomów opublikowanych staraniem Franciszka Burdzego. W roku 2017, o czym także można dowiedzieć się ze strony internetowej, w Środzie Śląskiej zorganizowano również wystawę etnograficzno-wspomnieniową *Rodem z Łukowca*.

4. Mitologizacja przeszłości a praca biograficzna

Mitologizację przeszłości we wspomnieniach przesiedleńców ze Wschodu w wielu przypadkach umożliwia fakt, że silne więzi społeczne łączące niemal jednorodną etnicznie grupę oznaczały lepszą i zorganizowaną współpracę nie tylko przed tzw. repatriacją, ale także w trakcie przesiedleń. W kontekście niejednokrotnie traumatycznych doświadczeń, opisywanych w wielu relacjach zawartych w trzytomowym zbiorze *Z Kresów wschodnich na zachodnie*, ten czynnik wydaje się niezwykle istotny, bowiem silnie wpływa na postrzeganie procesu przesiedleńczego przez respondentów. Jak twierdzą badacze problematyki pamięci, nie tylko nieustannie dokonuje ona wyboru w kontekście teraźniejszości, ale także „obejmuje wszystkie wydarzenia z przeszłości, jeśli nie nastąpiło przerwanie ciągłości istnienia grupy" (Traba, 2006, s. 26). Na podstawie analizowanych materiałów można wnioskować, że ciągłość istnienia grupy – społeczności związanej z danym miejscem pochodzenia – ściśle łączy się również z doświadczeniem tzw. repatriacji oraz kontaktami kulturowymi na Ziemiach Zachodnich. Przykładem ilustrującym istotność pierwszego z tych czynników jest historia przesiedleń mieszkańców Łukowca Wiśniowskiego i Łukowca Żurowskiego. Ich wyjazd do Polski odbył się 1 listopada 1945 roku, a mieszkańcy opuszczali rodzinne ziemie niechętnie, wskutek zagrożenia zsyłką na Syberię. Wcześniej gotowi byli pozostać w swoich gospodarstwach, mimo że po zmianie granic znalazły się one poza Polską. Współpraca mieszkańców obu miejscowości pozwoliła na sprawną organizację tzw. repatriacji, zarówno pod względem bezpieczeństwa wszystkich wyjeżdżających, jak i utrzymania wewnętrznego porządku wśród przesiedleńców, którzy po niecałych dwóch tygodniach podróży dotarli wraz z dobytkiem do Środy Śląskiej. Mieszkańcy Łukowców osiedli na Dolnym Śląsku oraz na Pomorzu Zachodnim i, jak zostało wcześniej nadmienione, do tej pory oni sami i ich rodziny utrzymują ze sobą kontakty (por. Czarnecka i in., 2025).

Pozytywne wspomnienia z czasów przed przesiedleniem oraz utrzymanie „ciągłości istnienia grupy" wydają się czynnikami wzajemnie zależnymi. Anna Wylegała w swojej pracy *Przesiedlenia a pamięć* (Wylegała, 2014) analizuje proces integracji migrantów z nowym miejscem zamieszkania. Zauważa, że procesy integracji społecznej i psychologicznej nie są tożsame, ale to właśnie integracja psychologiczna pozwala na „ostateczne domknięcie tej części własnej biografii"

(Wylegała, 2014, s. 198), która wiąże się z przesiedleniem i stosunkiem do starej ojczyzny. Według badaczki kluczowy w tym procesie jest powrót do utraconych ziem rodzinnych. Proponuje ona typologię relacji pomiędzy przesiedleniem a tożsamością: 1) ojczyzna to ludzie: „Nie mam już do kogo wracać"; 2) stara ojczyzna elementem tożsamości: „Popatrzeć na ten nasz dom"; 3) utracona ojczyzna – okaleczona tożsamość: „Jednak ciągnie człowieka w swoje strony"; 4) nikła potrzeba ojczyzny: „Po co mieliby jechać?" (Wylegała, 2014, ss. 197–205). W przypadku relacji przesiedleńców z dawnych województw polskich: tarnopolskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i wołyńskiego można rozpatrywać strategię drugą, gdy stara ojczyzna staje się elementem tożsamości. Zupełnie naturalne staje się w tej sytuacji pytanie, czy powrót do utraconego świata należy rozumieć wyłącznie w sensie dosłownym, czy można rozpatrywać go jako proces metaforyczny, oznaczający uczynienie z tej części własnej biografii elementu tworzącego Halbwachsowskie „społeczne ramy pamięci" również w teraźniejszości.

Jednostka może pracować nad spójnym obrazem samej siebie indywidualnie bądź we współpracy z innymi. Kluczowe w każdych warunkach jest dążenie do integracji doświadczeń obejmujących całe życie (Kaźmierska, 2008, s. 39). Sytuacja, w której dana osoba nie jest w stanie uporać się z nierzadko przeciwstawnymi emocjami, doświadczeniami i wspomnieniami, może stać się „pułapką biograficzną", czyli niemożnością podjęcia wysiłku zmierzającego do wewnętrznej integracji (Kaźmierska, 2008, s. 42). Zamiast niej pojawia się rozpacz i rozgoryczenie[16].

Nieodłączną składową procesu pamiętania oraz społecznego kontekstu pamięci jest niepamięć (zwana również zapominaniem czy selektywnym pamiętaniem), a proces włączania do pamięci i wykluczania z niej trwa nieustannie i jest dynamiczny (Kaźmierska, 2008, s. 83). Owo napięcie może być twórcze bądź ograniczające, natomiast tylko otwartość na wymianę wspomnień (por. Ricoeur, 1993, ss. 99–101), czyli innymi słowy, „dopuszczenie do głosu i wysłuchanie kilku narracji dotyczących tej samej przeszłości", pochodzących od osób reprezentujących odmienną indywidualną i zbiorową tożsamość (Kaźmierska, 2008, s. 85), pozwala na twórcze przepracowanie zarówno samych wspomnień, jak i doświadczeń, które się z nimi wiążą.

[16] W tym miejscu przywołać należy również typologię radzenia sobie ze wspomnieniami represji, zaproponowaną przez Wiktorię Liczkiewicz: 1) bierna akceptacja; 2) czynna akceptacja poprzez odcięcie się od traumatycznych doświadczeń; 3) prywatna kontestacja; 4) publiczna kontestacja. Autorka analizuje różnice pomiędzy sposobami pamiętania na poziomie jednostkowym (Liczkiewicz, 2012).

Społeczności, z których wywodzili się cytowani w artykule informatorzy, charakteryzowały się dużą wewnętrzną spoistością i homogenicznością. W każdym przypadku liczba Polaków zamieszkujących je wynosiła ponad 90%, w niektórych miejscowościach zbliżając się do poziomu 100%, co oznaczało niemal pełną jednorodność etniczną. Wspólne losy biograficzne wpływały na wewnętrzną integralność grupy społecznej, odzwierciedlając niemal idealny typ Tönniesowskiej wspólnoty (*Gemainschaft*) (Tönnies, 1887/2008). Mitologizowanie przeszłości w nowych warunkach kulturowych, jakimi dla przesiedleńców ze Wschodu były Ziemie Zachodnie, w wielu przedstawionych powyżej przypadkach stało się punktem wyjścia do pogłębionej pracy biograficznej. Najpierw stanowiło ono symptom utrzymania ciągłości grupy odniesienia, którą dla przesiedleńców byli ich bliscy, sąsiedzi i współmieszkańcy z rodzinnej miejscowości w starej ojczyźnie. Jak można wnioskować z materiałów zawartych w zbiorze *Z Kresów wschodnich na zachodnie…*, a także licznych relacjach dostępnych na stronach internetowych adresowanych do byłych mieszkańców miejscowości kresowych, proces ten można uznać za jeden z początkowych etapów pracy biograficznej – kolejnym staje się przepracowanie traum i dramatycznych doświadczeń, zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych, które równie licznie pojawiają się w wypowiedziach przesiedleńców. Postulowana przez Ricouera „wymiana wspomnień", bazująca na poczuciu wspólnoty doświadczeń dotyczących arkadyjskich, zmitologizowanych obrazów utraconych ziem rodzinnych, w tym przypadku okazuje się dla informatorów punktem wyjścia do kolejnych etapów pracy biograficznej.

Bibliografia

Assmann, A. (2013). Wprowadzenie: O krytyce, popularności i adekwatności terminu „pamięć" (A. Teperek, Tłum.). W A. Assmann, *Między historią a pamięcią: Antologia* (M. Saryusz-Wolska, Red. nauk.; ss. 9–20). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Augustyniak-Żmuda, G. (2023). *Biografie językowe przesiedleńców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk; Fundacja Slawistyczna. https://hdl.handle.net/20.500.12528/1965

Bloch, E. (1984). Czy istnieje przyszłość w przeszłości? (D. Niklas, Tłum.). W J. Kurczewska & J. Szacki (Red.), *Tradycja i nowoczesność* (ss. 14–29). Czytelnik. (Oryginalna praca opublikowana 1970).

Charmaz, K. (2009). *Teoria ugruntowana: Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej* (B. Komorowska, Tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN. (Oryginalna praca opublikowana 2006).

Ciesielski, S. (Red.). (1999). *Przesiedlenie ludności polskiej z Kresów Wschodnich do Polski 1944–1947*. „Neriton"; Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk.

Czajkowska, A. (2022). *Memory studies* – multidyscyplinarna podróż w poszukiwaniu metody. *Parezja*, *2022*(2(18)), 39–54. https://doi.org/10.15290/PAREZJA.2022.18.05

Czarnecka, K., Dzięgiel, E., & Kravchuk, A. (2023). Nazwa *mowa chachłacka* w relacjach powojennych przesiedleńców ze wschodu zamieszkałych w zachodniej Polsce. *LingVaria*, *18*(2(36)), 195–208. https://doi.org/10.12797/LV.18.2023.36.13

Czarnecka, K., Dzięgiel, E., & Ławrynow, D. (2023). *Z Kresów wschodnich na zachodnie. Relacje przesiedleńców z komentarzem językowym: T. 2. Lwowskie*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.

Czarnecka, K., Dzięgiel, E., & Ławrynow, D. (2025). *Z Kresów wschodnich na zachodnie: Relacje przesiedleńców z komentarzem językowym: T. 3. Stanisławowskie i wołyńskie*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.

Czarnecka, K., Kowalska, D. A., & Yanushevska, L. (2021). *Z Kresów wschodnich na zachodnie: Relacje przesiedleńców z komentarzem językowym: T. 1. Tarnopolskie*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.

Dejna, K. (1987). *Atlas gwar polskich: Kwestionariusz – notatnik*. Zakład Poligraficzny Politechniki Łódzkiej.

Dzięgiel, E. (2003). *Polszczyzna na Ukrainie: Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich*. Wydawnictwo Naukowe Semper.

Erll, A. (2018). *Kultura pamięci: Wprowadzenie* (A. Teperek, Tłum.; M. Saryusz-Wolska, Posłowie i redakcja naukowa). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. (Oryginalna praca opublikowana 2011).

Halbwachs, M. (2022). *Społeczne ramy pamięci* (M. Król, Tłum.). Wydawnictwo Aletheia. (Oryginalna praca opublikowana 1925).

Hryciuk, G., Ruchniewicz, M., Sienkiewicz, W., Szaynok, B., & Żbikowski, A. (2023). *Wysiedlenia, wypędzenia i ucieczki 1939–1959: Atlas ziem Polski: Polacy, Żydzi, Niemcy, Ukraińcy* (2. wyd. popr. i uzup.). Demart.

Kaźmierska, K. (2008). *Biografia i pamięć: Na przykładzie pokoleniowego doświadczenia ocalonych z Zagłady*. Zakład Wydawniczy Nomos.

Kłoskowska, A. (1996). *Kultury narodowe u korzeni*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Kopaliński, W. (2022). *Słownik symboli*. Oficyna Wydawnicza Rytm.

Krupa, A. (2023). *Wicynianie*. Kresowianie na Śląsku. https://leksykonkresowian.instytutslaski.pl/index.php/Wicynianie

Kubiïovych, K. V. (1983). *Etnichni hrupy pivdennozakhidn'oï Ukraïny (Halychyny) na 1.1.1939*. Otto Harrassowitz.

Liczkiewicz, W. (2012). Pamięć oficjalna, pamięć zbiorowa uciskanej mniejszości a pamięć biograficzna: Wspomnienia o represjach najstarszego pokolenia Polaków w Kamieńcu Podolskim. W E. Dzięgiel, K. Czarnecka, & D. A. Kowalska (Red.), *Język polski dawnych Kresów Wschodnich: T. 5. Polskie dziedzictwo językowe na dawnych Kresach* (ss. 187–198). Wydawnictwo Naukowe Semper.

Olejniczak, J. (1992). *Arkadia i małe ojczyzny: Vincenz, Stempowski, Wittlin, Miłosz*. Oficyna Literacka.

Paryl, W., & Mieszczankowska, M. (2004). *Słownik gwary przesiedleńców ze wsi Tuligłowy koło Komarna*. Wydawnictwo Lexis.

Ricoeur, P. (1993). Jaki ma być nowy etos Europy? (M. Frankiewicz, Tłum.). *Znak*, *1993*(461), 97–106.

Rieger, J., Cechosz-Felczyk, I., & Dzięgiel, E. (2002). *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku: Cz. 1. Stan i status, cechy charakterystyczne, polszczyzna w Lwowskiem, Tarnopolskiem i na Podolu: Teksty*. Wydawnictwo Naukowe Semper.

Rieger, J., Cechosz-Felczyk, I., & Dzięgiel, E. (2007). *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku: Cz. 2. Polszczyzna w Lwowskiem, Żytomierskiem i na Podolu: Teksty*. Wydawnictwo Lexis.

Saryusz-Wolska, M. (2020). Przeszłość i przyszłość badań pamięci: Czy potrzebujemy nowej dyscypliny? *Politeja*, *17*(2(65)), 11–24. https://doi.org/10.12797/Politeja.17.2020.65.01

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych: T. 9. Województwo wołyńskie. (1923a). Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych: T. 14. Województwo stanisławowskie. (1923b). Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych: T. 15. Województwo tarnopolskie. (1923c). Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dn. 30 września 1921 r. i innych źródeł urzędowych: T. 13. Województwo lwowskie. (1924). Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego.

Stempel-Gancarczyk, K. (2025). Relacje przesiedleńców z Kresów południowo-wschodnich na zachodnie ziemie Polski w ujęciu socjolingwistycznym – problemy i wyzwania badawcze. *Słowo: Studia Językoznawcze*, *2025*(16), 236–247. https://doi.org/10.15584/slowo.2025.16.18

Szacka, B. (2000). Pamięć zbiorowa i wojna. *Przegląd Socjologiczny*, *49*(2), 11–28.

Szacka, B. (2006). *Czas przeszły, pamięć, mit*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Szczygielska, A., & Sierociński, S. (2017). *Tęsknota*. https://Boryczowka.Pl/?P=463

Tönnies, F. (2008). *Wspólnota i stowarzyszenie* (M. Łukasiewicz, Tłum.). Wydawnictwo Naukowe PWN. (Oryginalna praca opublikowana 1887).

Traba, R. (2006). *Historia – przestrzeń dialogu*. Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

Wylegała, A. (2014). *Przesiedlenia a pamięć: Studium (nie)pamięci społecznej na przykładzie ukraińskiej Galicji i polskich „Ziem Odzyskanych"*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. https://doi.org/10.12775/978-83-231-5682-6

Zielińska, A. (2013). *Mowa pogranicza: Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk; Fundacja Slawistyczna. https://hdl.handle.net/20.500.12528/37

Mythologisation of the Lost Homelands in the Accounts of Resettlers from the South-Eastern Borderlands Living in Western Poland as an Element of Biographical Work

Summary

This article is concerned with the mythologised images of lost homelands in the memories of forced migrants from the south-eastern Borderlands (*Kresy*), living in western Poland after World War II. The source material consists of interviews, recorded between 1991 and 2006, with more than a hundred resettlers from eastern provinces of the interwar Second Polish Republic. After World War II, they were transferred from their home towns and villages to post-war Poland in its new borders, to areas that had belonged to Germany until 1945. The ways of mythologising the past and evoking arcadian images of the old homeland belong to the elements of so-called biographical work, relevant both to individual biographies and entire communities of resettlers.

Mitologizacja utraconych ziem rodzinnych w relacjach przesiedleńców z Kresów południowo-wschodnich zamieszkałych na terenie zachodniej Polski jako element pracy biograficznej

Streszczenie

Artykuł dotyczy mitologizacji obrazów utraconych ziem rodzinnych we wspomnieniach przymusowych przesiedleńców z Kresów południowo-wschodnich, zamieszkałych po II wojnie światowej w zachodniej Polsce. Materiał źródłowy stanowią wywiady, nagrane w latach 1991–2006, z ponad

stu przesiedleńcami ze wschodnich województw międzywojennej II Rzeczypospolitej. Po II wojnie światowej zostali oni przeniesieni ze swoich rodzinnych miejscowości na tereny powojennej Polski, które do 1945 roku należały do Niemiec. Sposoby mitologizacji przeszłości oraz przywoływanie arkadyjskich obrazów starej ojczyzny należą do elementów tzw. pracy biograficznej, istotnej w odniesieniu zarówno do indywidualnych biografii, jak też całych grup przesiedleńców.

Keywords: post-World War II resettlements; biographies of forced migrants; mythologisation of the past; biographical work; sociolinguistics

Słowa kluczowe: przesiedlenia po II wojnie światowej; biografie przesiedleńców; mitologizacja przeszłości; praca biograficzna; socjolingwistyka

Karina Stempel-Gancarczyk, Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences, Cracow, Poland
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6759-0186
Correspondence: karina.stempel-gancarczyk@ijp.pan.pl

The preparation of this article was financed within the statutory activities of the Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences.

Competing interests: The author has declared that she has no competing interests.

Publication history: Received: 2024-11-18; Accepted: 2025-02-28; Published: 2025-12-31